תנ״ך · ראשונים · רש״י · נביאים

רש"י על מלאכי

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על מלאכי

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-מלאכי/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פסוק א 4
פסוק ב 4
פסוק ג 4
פסוק ד 4
פסוק ה 4
פסוק ו 4
פסוק ז 4
פסוק ח 5
פסוק ט 5
פסוק י 5
פסוק יא 5
פסוק יב 5
פסוק יג 6
פסוק יד 6
פרק ב 6
פסוק א 6
פסוק ב 6
פסוק ג 6
פסוק ד 6
פסוק ה 6
פסוק ו 7
פסוק ז 7
פסוק י 7
פסוק יא 7
פסוק יב 7
פסוק יג 7
פסוק טו 8
פסוק טז 8
פסוק יז 8
פרק ג 8
פסוק א 8
פסוק ב 9
פסוק ג 9
פסוק ו 9
פסוק ח 9
פסוק ט 9
פסוק י 9
פסוק יא 9
פסוק יב 10
פסוק יד 10
פסוק טו 10
פסוק טז 10
פסוק יז 10
פסוק יט 10
פסוק כ 10
פסוק כא 10
פסוק כד 10

פרק א

פסוק א

מַשָּׂא דְּבַר ה'. פורפור"ט בְּלַעַ"ז, דְּבָר הַנִּמְסָר לְמַלְאָכִי לְשַׂאת אוֹתוֹ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
בְּיַד מַלְאָכִי. כְּבָר הָיָה מָסוּר בְּיָדוֹ זֶה יָמִים רַבִּים. מִכָּאן דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בִּבְרֵיתָא דִּמְכִילְתָּא, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים עָמְדוּ עַל הַר סִינַי, וְשָׁם נִמְסְרוּ לָהֶם הַנְּבוּאוֹת. וְכֵן (ישעיהו מח:טז) אוֹמֵר: "מֵעֵת הֱיוֹתָהּ שָׁם אָנִי, וְעַתָּה ה' אֱלֹהִים שְׁלָחַנִי".

פסוק ב

וָאֹהַב אֶת יַעֲקֹב. לָתֵת לוֹ אֶת "אֶרֶץ חֶמְדָּה צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם" (ירמיהו ג:יט) – אֶרֶץ שֶׁצָּבִין כָּל צִבְאוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בָּהּ.

פסוק ג

וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי. לְדוֹחֲפוֹ אֶל אֶרֶץ שֵׂעִיר מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו. וּמִנְהָג שֶׁבָּעוֹלָם, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּנִים, לַבָּכוֹר הוּא בּוֹרֵר לוֹ מָנָה יָפָה.
וָאָשִׂים אֶת הָרָיו שְׁמָמָה. אֵינָן דּוֹמִין לְהָרֵי יִשְׂרָאֵל.
לְתַנּוֹת מִדְבָּר. מְעוֹן תַּנִּים.

פסוק ד

כִּי תֹּאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְנוּ. וְאִם יֹאמְרוּ מַחֲרִיבֵי הַמִּקְדָּשׁ: מִתְּחִלָּתֵנוּ רְשָׁעִים הָיִינוּ, אֲבָל מֵעַתָּה שֶׁהֶעֱשַׁרְנוּ מִבִּזַּת יְרוּשָׁלַיִם **נָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת** שֶׁלָּנוּ – **כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ'**.

פסוק ה

יִגְדַּל ה' מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל. יִרְאֶה גְּדֻלָּתוֹ מֵעַל לִגְבוּלֵנוּ לְהוֹדִיעַ כִּי אֲנַחְנוּ עַמּוֹ. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "יִסְגֵּא יְקָרָא דַה', וְאַפְתֵּי יָת תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל".

פסוק ו

בֵּן. יֵשׁ עָלָיו לְכַבֵּד אָב, וְכֵן עֶבֶד אֲדוֹנָיו. וְאַתֶּם קְרוּיִין בָּנִים וַעֲבָדִים, וְעַתָּה אִם אָב אֲנִי לָכֶם אַיֵּה כְּבוֹדִי.
אָמַר ה' צְבָאוֹת לָכֶם. אַתֶּם הַכֹּהֲנִים הַבּוֹזִים אֶת שְׁמִי.
וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ. כְּלוֹמַר יָדַעְתִּי שֶׁתֹּאמְרוּ לִי: "בַּמֶּה בָזִינוּ"? הֲרֵי הַבְּזָיוֹן.

פסוק ז

מַגִּישִׁים עַל מִזְבְּחִי וְגוֹ': **וַאֲמַרְתֶּם**. כְּלוֹמַר, וְאִם תֹּאמְרוּן: "בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ"? – נְגָאַלְנוּ לְךָ אֶת לֶחֶם מִזְבְּחֶךָ. אֲנִי מֵשִׁיב לָכֶם, כִּי בְּזֹאת גֵּאַלְתֶּם אוֹתִי בְּאָמְרָכֶם: "שֻׁלְחַן ה' נִבְזֶה הוּא". בּוֹזִים הָיוּ לַחֲלֹק אִישׁ בְּאָחִיו בַּמְּנָחוֹת וּבַקָּדָשִׁים, וְאוֹמֵר: מֵאַחַר שֶׁהוּא אָסוּר לָנוּ לַחֲלֹק

מִנְחָה כְּנֶגֶד מִנְחָה וְזֶבַח כְּנֶגֶד זֶבַח, וְטוֹרַח וְעָמָל הוּא לַחֲלֹק כָּל מִנְחָה וּמִנְחָה בִּשְׁבִיל כַּזַּיִת אוֹ כַּפּוֹל הַמַּגִּיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד.

פסוק ח

אֵין רָע. וְכִי אֵין דָּבָר זֶה רָע?

פסוק ט

וְעַתָּה חַלּוּ נָא פְּנֵי. וְעַתָּה אַתֶּם הַכֹּהֲנִים הָעוֹשִׂים הָרַע הַזֹּאת, אֵיךְ יַעֲלֶה בִּלְבַבְכֶם לִהְיוֹת שְׁלוּחֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים? הֲרֵי מְיֻדָּכֶם הָיְתָה זֹאת הָרָעָה.
הֲיִשָּׂא. אֶת פְּנֵיכֶם לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּה מִפִּיכֶם, וְלָחֹן אֶת שׁוֹלְחֵיכֶם?

פסוק י

מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם. הַלְוַאי וְיָקוּם אִישׁ טוֹב בָּכֶם שֶׁיִּסְגֹּר דַּלְתֵי מִקְדָּשִׁי לְבִלְתִּי הָבִיא שָׁם קָרְבָּן מְתֹעָבָה הַזֹּאת.
וְלֹא תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם. בְּאִישִׁים שֶׁאֵינִי מִתְרַצֶּה בְּהֶם, שֶׁהֲרֵי אֵין לִי חֵפֶץ בָּכֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים: אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: "הָגֵף לִי אֶת הַדֶּלֶת הַזּוֹ" – אֵין תּוֹבֵעַ עָלֶיהָ שָׂכָר; "הַדְלֵק לִי אֶת הַנֵּר הַזֶּה" – אֵין שׁוֹאֵל עָלֶיהָ שָׂכָר. וְאַתֶּם – מִי בָּכֶם שֶׁסָּגַר דְּלָתַי חִנָּם? וְלֹא הֲאַרְתֶּם מִזְבְּחִי חִנָּם. קַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא עֲשִׂיתֶם חִנָּם דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לֵעָשׂוֹתָן בְּשָׂכָר. לְפִיכָךְ אֵין לִי חֵפֶץ בָּכֶם.

פסוק יא

גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: דִּקְדְּקוּ לֵיהּ אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא. אֲפִלּוּ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲבוֹדָה זָרָה יוֹדֵעַ (שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ) שֶׁהוּא עַל כֻּלָּם. וּבְכָל מָקוֹם מִתְנַדְּבִים לִשְׁמִי, אַף הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כָּל תְּפִלּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בְּכָל מָקוֹם, הֲרֵי הֵן לִי כְּמִנְחָה טְהוֹרָה. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְכָל עִדָּן דְּאִתּוּן רְעוּתִי, אֲנִי מְקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן, וּשְׁמִי רַבָּא מִתְקַדַּשׁ עַל יְדֵיכוֹן, וּצְלוֹתְכוֹן כְּקָרְבַּן דְּכֵי קֳדָמַי". וְכֵן פֵּרֵשׁ הַמִּקְרָא: וְלָמָּה אַתֶּם מְחַלְּלִין שְׁמִי? וַהֲלֹא גָּדוֹל הוּא בַּגּוֹיִם. וַאֲנִי אַהֲבְתִּי וְחִבַּבְתִּי עֲלֵיכֶם, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִין לְפָנַי, וְאַף בַּגּוֹלָה, מֻקְטָר וּמֻגָּשׁ הוּא לִשְׁמִי.
וּמִנְחָה טְהוֹרָה. הוּא לִי, כִּי עַל יְדֶכֶם שְׁמִי נוֹרָא בַּגּוֹיִם, וְאַתֶּם מְחַלְּלִין אוֹתִי וְאֶת שְׁמִי.

פסוק יב

וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ. נִיבוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ הַשָּׁגוּר בְּשִׂפְתוֹתֵיכֶם, זֶהוּ: "תָּמִיד נִבְזֶה אָכְלוֹ" – אַתֶּם אוֹמְרִים עָלָיו. כְּלוֹמַר, כְּבָר הוֹצֵאתֶם עָלָיו דִּבָּה זוֹ, וְנִיב זֶה הֶחֱזַקְתֶּם לְמִזְבְּחִי.
אָכְלוֹ. מַאֲכָלוֹ.

פסוק יג

וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה. בְּהֵמָה כְּחוּשָׁה, וְאָנוּ עֲנִיִּים וְאֵין יְכֹלֶת לְהַשִּׁיג לְמִבְחַר נְדָרִים. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "הָא דְּאִיתֵינָא מְלִיאוּתָנָא".

וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ. זוֹ אַחַת מִשְּׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה תִּבוֹת שֶׁל תִּקּוּן סוֹפְרִים. "הִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ" – "אוֹתִי" נִכְתַּב, אֶלָּא שֶׁכְּנָגְדָּהּ כָּתוּב וּכְתָבוֹ "אוֹתוֹ". "וְהִפַּחְתֶּם" וְהִדְאַבְתֶּם – לְשׁוֹן "מַפַּח נָפֶשׁ" (איוב יא:כ).

אוֹתִי. וְאֶת שֶׁלְּחָנִי.

פסוק יד

נוֹכֵל. מִתְנַכֵּל בְּמִרְמָה, בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר לְפָנַי, לֵאמֹר: "אֵין לִי טוֹבָה מִזּוֹ".

וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר. אַיִל הֶהָגוּן לְעוֹלָה, וְהוּא נוֹדֵר וְזָבַח.

מָשְׁחָת. בַּעַל מוּם, כְּמוֹ (ויקרא כב:כה) "מָשְׁחָתָם בָּהֶם".

פרק ב

פסוק א

אֲלֵיכֶם. הַכֹּהֲנִים, אֲנִי מְצַוֶּה הַמִּצְוָה הַזֹּאת, שֶׁלֹּא תַּקְרִיבוּ אֵלָּה עַל מִזְבְּחִי.

פסוק ב

וְאָרוֹתִי. וְקִלַּלְתִּי אֶת בִּרְכוֹתֵיכֶם – מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ לָכֶם: הַדָּגָן, וְהַתִּירוֹשׁ, וְהַיִּצְהָר.

וְגַם אֲרוֹתִיהָ. וּבֶאֱמֶת אֵין לִתְלוֹת הַדָּבָר עַל תְּנַאי שֶׁתָּלִיתִי בְּ"אִם לֹא יִשְׁמַע", כִּי יָדַעְתִּי שֶׁלֹּא תִּשְׁמְעוּ. לְפִיכָךְ אֲנִי מֵעַתָּה אֲרוֹתִיהָ.

פסוק ג

וְזֵרִיתִי פָּרֶשׁ. שֶׁל בְּהֵמוֹת חַגֵּיכֶם עַל פְּנֵיכֶם. כְּלוֹמַר, לֹא תְקַבְּלוּ שָׂכָר מֵאִתִּי כִּי אִם לְרָעָה, לִבְשֶׁת, וְאֶגְעַר לָכֶם אֶת זֶרַע הַשָּׂדֶה.

וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו. פֶּרֶשׁ בְּהֵמוֹת קָרְבְּנוֹתֵיכֶם יִשָּׂא אֶתְכֶם אֵלָיו, לִהְיוֹת זוֹלְלִים וְנִבְזִים כְּמוֹהוּ.

פסוק ד

לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת לֵוִי. שֶׁאֲנִי חָפֵץ שֶׁתִּתְקַיְּמוּ (אִתִּי) בַּבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי לְשֵׁבֶט לֵוִי.

פסוק ה

הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר לְפִינְחָס "אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם" (במדבר כה:יב), וְהֶבְטַח לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו. הֲרֵי שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ בַּחַיִּים.

וָאֶתְּנֵם לוֹ. שֶׁיְּקַבְּלֵם בְּמוֹרָא, וְכֵן עָשָׂה וַיִּירָאֵנִי.

נִחַת. לְשׁוֹן 'חִתַּת' – נִתְיָרֵא.

פסוק ו

בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי. אַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וּפִינְחָס. וְכֵן בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, הֵשִׁיבוּ כָּל שִׁבְטֵיהֶם מֵעָוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי" (שמות לב:כו).

פסוק ז

כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן. עֲלֵיהֶם מוּטָל לִשְׁמֹר דַּעַת. לָמָּה? שֶׁהֲרֵי **תּוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ**, שֶׁכְּבָר דָּבָר זֶה מָסוּר לָהֶם: "יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב" (דברים לג:י).

כִּי מַלְאַךְ. שְׁלוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, לְשָׁרֵת לְפָנָיו וְלִכְנֵס לִפְנִים בְּמְחִיצָתוֹ.

פסוק י

לְחַלֵּל בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ. בְּרִית שֶׁכָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם אֲבוֹתֵינוּ בְּסִינַי.

פסוק יא

כִּי חִלֵּל יְהוּדָה. אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהָיָה קוֹדֶשׁ לַה', "רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ" (ירמיהו ב:ג).

וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר. שֶׁנִּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת בְּבָבֶל, וַאֲפִלּוּ הַכֹּהֲנִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר (עזרא ט). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: מַלְאָכִי זֶה עֶזְרָא.

פסוק יב

עֵר וְעֹנֶה. עֵר בַּתַּלְמִידִים, וְעֹנֶה בַּחֲכָמִים. "עֵר" – לְשׁוֹן 'אָדָם חָרִיף'.

וּמַגִּישׁ מִנְחָה. וְאִם כֹּהֵן הוּא, לֹא יִהְיֶה לוֹ בֵּן מַגִּישׁ מִנְחָה.

פסוק יג

שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ. הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהוֹכַחְתִּי הַרְבֵּה, הִיא קָשָׁה – שֶׁנָּשָׂא נָכְרִיּוֹת וַאֲפִלּוּ הוּא פָּנוּי. וְזֹאת שֵׁנִית, קָשָׁה מִמֶּנָּה, שֶׁהַנָּשׂוּי יִשְׂרְאֵלִית נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַנָּכְרִיּוֹת, לְפִי שֶׁנִּתְפַּתֲּחָמוּ הַיִּשְׂרְאֵלִיּוֹת בָּרָעָב וּבַגּוֹלָה, וְנִתְגַּנּוּ עֲלֵיהֶם. וְהָיָה מוֹשִׁיבָהּ בְּבֵיתוֹ צְרוּרָה כְּאַלְמָנוֹת חַיּוֹת, וְהַנָּכְרִית הָיְתָה גְּבֶרֶת.

כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת מִזְבַּח. שֶׁהָיוּ בָּאוֹת לִפְנֵי מִזְבַּח ה' וּבוֹכוֹת לְפָנָיו, וְאוֹמְרוֹת: "מָה חָטָאנוּ, וּמַה מָּצְאוּ אֲנָשֵׁינוּ בָּנוּ עָוֹל? הִנֵּנוּ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ לְהִבָּדֵק כְּסוֹטוֹת".

מֵאֵין עוֹד פָּנוֹת וְגוֹ'. עַד שֶׁאֵינְכֶם כְּדַי שֶׁאֶפְנֶה אֶל מִנְחַתְכֶם וְלִקַּחַת רְצוּי מִיֶּדְכֶם.

וַאֲנָקָה. לְשׁוֹן 'אֲנָחָה', שֶׁאָדָם מִצְטַעֵר בְּלִבּוֹ. דמונישי"א בְּלַעַ"ז. וְאֵב לְכֻלָּם: "הֵאָנֵק דֹּם" (יחזקאל כד:יז). וְאִם "אֲנָקָה" לְשׁוֹן 'צְעָקָה', הֵיכָן הַדְּמָמָה? וְתַרְגּוּמוֹ: "דְּמַדְנָקִין". וְכֵן תִּרְגֵּם (שם כ"ד) "וּנְקוֹטֹתָם בִּפְנֵיכֶם" – "וּתְדַנְקוּן". לְשׁוֹן אָדָם הַנּוֹהֵם וּמְצַטַּעֵר בְּעַצְמוֹ.

פסוק טו

וְלֹא אֶחָד עָשָׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם וְחַוָּה תְּחִלָּה.

וּשְׁאָר. הָרוּחוֹת וְהַנְּפָשׁוֹת לִי הָיוּ. מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן יָצְאוּ כֻּלָּם.

וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ. הָאֶחָד שֶׁבַּזּוּג מְבַקֵּשׁ לִמְצֹא עֲלִילוֹת לְאִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא בַּת זוּגוֹ, שֶׁהוּא זֶרַע אֱלֹהִים. מָה הוּא תּוֹעֵבָה שֶׁמְּבַזֶּה אוֹתָהּ? וְזֶהוּ לְשׁוֹן תַּרְגּוּם שֶׁל יוֹנָתָן, אֶלָּא שֶׁיּוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ כִּי אִם זֶרַע אֱלֹהִים". וְהַפְּרוּשׁ נָכוֹן, אִם לֹא שֶׁ"הָאֶחָד" נָקוּד בְּטַעַם זָקֵף. נוֹתֵק טַעַם הַזָּקֵף אֶת תֵּבַת "מְבַקֵּשׁ" מִלְּהִתְחַבֵּר עִם "וּמָה הָאֶחָד", וְסָמְכוֹ אֵצֶל "זֶרַע אֱלֹהִים". וְיֵשׁ פִּתְרוֹן עַל פִּי הָאַגָּדָה, שֶׁנִּתְקַבְּצוּ נוֹשְׁאֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶל הַנָּבִיא, אָמְרוּ לוֹ: "וְלֹא אַבְרָהָם עָשָׂה כֵן, שֶׁנָּשָׂא הָגָר עַל אִשְׁתּוֹ"? וְאָמַר לָהֶם: "וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ" – לֹא דַּעְתְּכֶם כְּדַעְתִּי, לֹא נָתַן בָּהּ עֵינָיו, דַּעַת אַחֶרֶת הָיְתָה לוֹ. אָמְרוּ לוֹ: "וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ" – מָה הָיְתָה דַּעְתּוֹ? אָמַר לָהֶם: "לְהְיוֹת לוֹ זֶרַע אֱלֹהִים". וְתַרְגּוּם שֶׁל יוֹנָתָן הֶכְשֵׁר בְּעֵינַי, שֶׁלֹּא מָצִינוּ לֹא בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּמִּשְׁנָה 'שְׁאָר' מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן 'אַחֵר', אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאָדָם יָכוֹל לְפָרְשׁוֹ בִּלְשׁוֹן שִׁירַיִם, כְּמוֹ (דניאל ז:ז) "אֲכָלָה וּמַדְּקָה, וּשְׁאָרָא בְּרַגְלַהּ רָפְסָה", וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: "וּשְׁאָר חַיְבֵי מִיתוֹת" – חוּץ מֵאוֹתָן שֶׁפֵּרַשׁ. אֲבָל לְשׁוֹן שְׁאַחֵר' מְשַׁמֵּשׁ, אֵין 'שְׁאָר' מְשַׁמֵּשׁ.

וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם. וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל יִבְגֹּד רוּחֶךָ.

פסוק טז

כִּי שָׂנֵא שַׁלַּח. וְרַבּוֹתֵינוּ חֲלוּקִין בָּהּ בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין. יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: אִם שָׂנֵאתָ, שַׁלַּח אוֹתָהּ בְּגֵט וְתִנָּשֵׂא לְאַחֵר.

וְכִסָּה חָמָס עַל לְבוּשׁוֹ. אֲבָל זֹאת – כְּלוּם הוֹגֶנֶת לַעֲשׂוֹת, שֶׁתִּפְרֹס עָלֶיהָ טַלִּיתְךָ לְהַחֲזִיקָהּ לְךָ כְּאִשְׁתְּךָ, וְהֶחָמָס פָּרוּשׁ עַל אוֹתָהּ טַלִּית, שֶׁבִּלְבָּדְךָ עָלֶיהָ שֹׂנְאָה, וְאַתָּה מַקְנִיטָהּ וּמְצַעֲרָהּ תָּמִיד?

פסוק יז

בֶּאֱמָרְכֶם כָּל עֹשֵׂה רָע וְגוֹ'. אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט. לְפִי שֶׁאַתֶּם רוֹאִים דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צְלֵחָה, וְצַדִּיקִים מְעֻנִּים וְנִכְשָׁלִים, אוֹמְרִים אַתֶּם בִּלְבַבְכֶם אַחַת מִשְּׁתֵּי דְּרָכִים הַלָּלוּ: "כָּל עֹשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינָיו", אוֹ אֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן לְפָרַע. וְכֵן פִּתְרוֹן לְשׁוֹן הַמִּקְרָא: "כָּל עֹשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינָיו" – לְכָךְ הוּא מַצְלִיחַ אוֹתָם. "אוֹ" אִם אֵין זֹאת, "אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט" שֶׁאֵינוֹ נִפְרָע מֵהֶם.

פרק ג

פסוק א

הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי. לְבָעֵר אֶת הָרְשָׁעִים.

וּמַלְאַךְ הַבְּרִית. נוֹקֵם נָקָם בְּרִית.
וּפָנָה דָּרֶךְ. מִן הָרְשָׁעִים.
הָאָדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים. אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט.

פסוק ב

וּמִי מְכַלְכֵּל. וּמִי יָכִיל.
וּמִי הָעוֹמֵד. שֶׁיּוּכַל לַעֲמֹד.
וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים. כְּבוֹרִית שֶׁל מְכַבְּסִים, שֶׁמַּעֲבִיר אֶת כָּל הַכֶּתֶם, כֵּן יַעֲבִיר כָּל הָרִשְׁעָה.
בּוֹרִית – עֵשֶׂב הוּא שֶׁמַּעֲבִיר אֶת הַכֶּתֶם, בְּלַעַ"ז שניי"א. וּלְשׁוֹן 'בּוֹרִית' – יְדַבֵּר הַמְצַחְצֵחַ וּמְטַהֵר, כְּמוֹ (תהלים עג:א) "לְבָרֵי לֵבָב".

פסוק ג

וְיָשַׁב מְצָרֵף. יִפְנֶה מִכָּל עֲסָקָיו לִהְיוֹת כְּצוֹרֵף הַמְצָרֵף וּמְטַהֵר כֶּסֶף.

פסוק ו

כִּי אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי. אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי מַאֲרִיךְ אַפִּי, לֹא שִׁנָּה דַּעְתִּי עָלַי מִבְּרֵאשׁוֹנָה, לֶאֱהֹב אֶת הָרַע וְלִשְׂנֹא אֶת הַטּוֹב.
וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב. אַף עַל פִּי שֶׁמִּתִּים אַתֶּם בְּרַעַתְכֶם וְלֹא גָּבִיתִי מִן הָרְשָׁעִים בַּחַיִּים.
לֹא כְלִיתֶם. אֵינְכֶם כְּלִים מִלְּפָנַי, וְהִנַּחְתִּי לִי הַנְּפָשׁוֹת לְגָבוֹת מֵהֶם דִּינִי בְּגֵיהִנֹּם. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְאַתּוּן דְּבֵית יַעֲקֹב דְּמַאן דְּמִית בְּעָלְמָא הָדֵין דִּינֵיהּ פְּסוֹק". כְּלוֹמַר, אַתֶּם סְבוּרִים לוֹמַר: דִּינִי בָּטֵל, שֶׁאֵין עוֹד לִפְרַע מִמֶּנּוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ: "לֹא שָׁנִיתִי" – לֹא הִכֵּיתִי אֶת מִי וְשָׁנִיתִי לוֹ. אֲבָל אֶתְכֶם, הֶעֱמַדְתִּי אַחַר פֶּרְעָנוּת הָרְבֵּה, וְחִצֵּי כְלִים, וְאַתֶּם אֵינְכֶם כָּלִים.

פסוק ח

הֲיִקְבַּע אָדָם. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְשׁוֹן 'גְּזֵלָה', וּלְשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא.
הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה. שֶׁאַתֶּם גּוֹזְלִים מִן הַכֹּהֲנִים וּמִן הַלְוִיִּם, הִיא גְּזֵלָתִי.

פסוק ט

בַּמְאֵרָה אַתֶּם נֶאָרִים. עַל עָוֹן זֶה, שֶׁאֲנִי שׁוֹלֵחַ קְלָלָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, וְאַף עַל פִּי כֵן אוֹתִי אַתֶּם קוֹבְעִים.

פסוק י

וִיהִי טֶרֶף. יְהִי מָזוֹן מָצוּי לְשַׁמְּשַׁי.

פסוק יא

וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאכֵל. בֶּחָסִיל וְגָזָם, הָאוֹכֵל לָכֶם אֶת תְּבוּאַת הַשָּׂדֶה וְהַגָּפֶן.

פסוק יב
אֶרֶץ חֵפֶץ. אֶרֶץ שֶׁחֶפְצִי בָּהּ.

פסוק יד
שָׁוְא עָבַד אֱלֹהִים. עַל חִנָּם נַעֲבָדֶנּוּ, כִּי לֹא נְקֻבַּל שָׂכָר.
קְדֹרָנִית. בִּשְׂפַל רוּחַ.

פסוק טו
וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים וְגוֹ'. אֲנַחְנוּ עֲבַדְנוּהוּ וְשָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ, וְעַתָּה רוֹאִים אֲלוּ הָרְשָׁעִים מַצְלִיחִים, עַד כִּי מְאַשְּׁרִים אָנוּ אוֹתָם עַל מַעֲשֵׂה רִשְׁעָם.
גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים. לוֹמַר: "נִרְאֶה מַה יּוּכַל לַעֲשׂוֹת לָנוּ". **וַיְמַלְּטוּ** מִן הָרָעָה, וְלֹא נִכְשְׁלוּ.

פסוק טז
אָז נִדְבְּרוּ וְגוֹ'. אֲנִי מֵשִׁיב עַל דִּבְרֵיכֶם: אָז, בַּעֲשׂוֹת הָרְשָׁעִים רִשְׁעָם, וְהַטּוֹבִים הָלְכוּ קְדוֹרַנִּית מִפָּנַי, שֶׁנִּדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' שֶׁלֹּא לִדְבֵק בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וַאֲנִי - לֹא נִשְׁכְּחוּ דִּבְרֵיכֶם מִלְּפָנַי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינִי מְמַהֵר לְהָשִׁיב גְּמוּל, כִּי הִקְשַׁבְתִּי וְשָׁמַעְתִּי, וְצִוִּיתִי לִכְתֹּב לָהֶם סֵפֶר זִכָּרוֹן, וְהָיוּ לִי דִּבְרֵיהֶם מְקֻיָּמִים.

פסוק יז
לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה. אֲשֶׁר אָצַרְתִּי וְהִנַּחְתִּי לְשַׁלֵּם בּוֹ גְּמוּלִי, שָׁם אַרְאֶה אֶתְכֶם מַה בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע.
סְגֻלָּה. אוֹצָר, איישטוי"ר בְּלַעַ"ז.

פסוק יט
כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא. יוֹם זֶה לְשׁוֹן שֶׁמֶשׁ הוּא, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין גֵּיהִנֹּם לֶעָתִיד לָבֹא, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, וּרְשָׁעִים נִדּוֹנִים בָּהּ, וְצַדִּיקִים מִתְרַפְּאִין בָּהּ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי וְגוֹ'".
שֹׁרֶשׁ וְעָנָף. "בְּרָא וּבַר בְּרָא".

פסוק כ
וּפִשְׁתֶּם. לְשׁוֹן 'שִׁמָּן', כְּמוֹ (ירמיהו נ:יא) "כִּי תָפושׁוּ כְּעֶגְלָה דָּשָׁה".
מַרְבֵּק. הַנִּכְנֶסֶת לָרֶבֶק לְפַטֵּם, קופי"לא בְּלַעַ"ז.

פסוק כא
וַעֲסוֹתֶם. וּכְבַשְׁתֶּם. לְשׁוֹן מְעוּךְ, וְדוֹמֶה לוֹ: "וְשָׁם עָשׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֵיהֶן" (יחזקאל כג:ג).

פסוק כד
וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת. לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

עַל בָּנִים. עַל יְדֵי בָּנִים. יֹאמַר לַבָּנִים דֶּרֶךְ אַהֲבָה וְרָצוֹן: "לְכוּ וְדַבְּרוּ אֶל אֲבוֹתֵיכֶם לְאֱחֹז בְּדַרְכֵי הַמָּקוֹם". וְכֵן "וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם". כָּךְ שָׁמַעְתִּי מִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מְנַחֵם. וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת עֵדִיּוֹת: לָשׁוֹם שָׁלוֹם בָּעוֹלָם.